

Kənan Hacı

Roman
(əvvəli ötən sayımızda)

İkinci gün isə artıq yerində qalxıb oturmuşdu. Repressiya-nın tüyən elədiyi günlərin birində Mirzə qoltuğunda qalın parçaya bükülmüş beşaltı kitab gətirib Ağaya verir ki, sən etibarlı adamsan, bu kitablar qoy bir müddət səndə qalsın. Ağa o kitabları alıb evin çardığında gizlədir. Bu, Mirzənin Ağayla sonuncu görüşü olur. Bir neçə gündən sonra eşitdilər ki, Mirzəni həbs edilib. Ağa isə həmin kitabları ömrünün sonuna qədər qoruyub saxlayır. Həmin kitablardan biri qara cildə idi. Bu, Hüseyn Cavidin "İblis" əsəriydi.

Mirzə Kamiyab günün birinci yarısında İçərişəhərin Məhəmmədyarməscidində, ikinci yarısında Gileyler məscidində rövzə edərmiş. Tez-tez Təzə Pir məscidinə, Gök məscidi (Hacı Əjdər məscidi) dəvət olunmamış. Hələ bəxtiyar günləri idi, qara yeller əsməmişdi, azad düşüncə sahiblərinə sədəmə toxunmamışdı...

Qara yel 1929-cu ildə əsdi. Bu yel məscidləri, mədrəsələri burulğan kimi içində batırdı. Saysız-hesabsız din xadimləri bu burulğanda boğuldular. Əlli yaşlı Axund Kamiyab din xadimi kimi həbs edilib Sibirə sür-gün olundu.

1934-cü ildə Sibirdən Bakıya qayidian Axundu şəhəre buraxırlar. Onu həbs edən zaman İçərişəhərdəki mülkünü və Buzovnadakı bağıını elindən almışdır. Şəhərdə qalmağa yerdə yox idi. Onu Qubaya sürgün edirlər. Kamiyab Qurbanın Nüggədi kəndində kolxoz bağında bağban işləməyə başlayır. Ömrünün iki ilini də doğma mühitdən kənarda keçirir.

Kamiyabı bu dəfə həmişəlik məhv etmək üçün 1936-cı ildə onun Bakıya gəlininə imkan yaradırlar. Zavallı Axund şəhərin keçmiş Dağlıq küçəsində kasib mənzil kirayeləyir və... Heç o mənzildə könül rahatlığıyla yasağaba belə macal tapmır.

Müdhiş 37-ci il özünü yetirir. Düşünən beyninlərin sür-sümüy ilə qızdırılmış sobanın dudkeşindən ucalan fəryad tüs-tüsü ölkədə harin küləklər kimi qırmancını sağa-sola çırpın hökm sahiblərinin iştahasını günbegün artırır... "Troyka"nın tiyəsində qan daman dəhrəsi şaq-şaq şaqqlıdayır.

"Troyka"nın günahsız qurbanlarından biri də Axund Mirzə Kamiyab idi. Onu bir gecə həbs etdilər. Cəmi on dəqiqəlik məhkəmə öz qəti və dəyişilməz hökmünü verir: Güllənsin!

Ertəsi gün Axundu qətlə yetirirler.

İndi də "Troyka"nın vahimə saçan qara maşını Hacı İsgəndərin qapısı ağızında dayamışdır. Qara maşın ağızını açıb öz qurbanını həmişəlik udmağa tələsirdi. Hacı İsgəndər Axundun acı taleyini gözünün önündən keçirərək eyvana çıxıb əl-üzyu-

Müəllifdən

1918-ci ildə Qafqaz İsləm Ordusu Nuru Paşanın komandanlığı altında Azərbaycanın azadlığı uğrunda savaşanda Hacı İsgəndər özünümüdüfə batalyonu yaradaraq ermənilərə qarşı döyüşüb məsilsiz fədakarlıq göstərərək Nuru Paşa tərəfindən "Xalq Qəhrəmanı" ordeni ilə təltif edilib. Bolşeviklər hakimiyətə gəldikdən sonra Hacı İsgəndər daim təqib altında olub. Onu ölümdən o dövrdə Azərbaycana rəhbərlik etmiş Ruhulla Axundov xilas edib. 1937-ci il repressiyası zamanı Ruhulla Axundova birlikdə Hacı İsgəndər də həbs edilib, həbsdə olduğu müddədə ona erməni müstəntiqlər tərəfindən amansız İsgəncələr veri-

yanda üzünə su çəkdi, başmaqlarını geyib pilləkanlardan endi. Gələnlər hökümət adamları idı, səbirsizcəsinə həyətdə var-gəl edirdilər. NKVD-nin yerli şöbəsinin rəisi Zulalov evin sahibinə məhəl qoymadan içəri so-

lib. Ağır işgəncələrə dözməyən Hacı İsgəndər həbsxanada vəfat etsə də, onun meyitini ailəsinə verməyiylər. Hacı İsgəndər məzəri olmayan qəhrəmanlarımızdandır. "Hacı İsgəndər" romanı bu böyük türk kişisinin həyat və döyüş yolundan bəhs edir və bu mövzuda yazılan ilk romanıdır.

Hələ uzun illər bundan öncə Buzovna qəsəbəsinin axundu, ilahiyatçı alım, şair Hacı Soltan Əlidəzadənin "Azərbaycan dervişləri və rövzəxanları" kitabında Hacı İsgəndər haqqında məlumatə rast gəlmışdım. O zamandan fövgələdə iradəyə, qəhrəmanlıq xüsusiyyətlərinə malik olan bu şəxsiyyətin ömür yolu diqqətimi çəkmişdir. Nə vaxtsa onun haqqında irihəcmili əser yazacağımı düşünmürdüm.

nin altından keçdilər. Həyətin aşağısında bir çeşmə vardi. Suyu buz kimiymi. Çeşməyə təref getdi:

-Mən əl-üzümü yuyum, -dedi. Bütün bədəni əsirdi. İki-üç adam boynuna sarıldı. Qonşular

Sonrakı illərdə onunla bağlı xeyli maraqlı faktlar əldə etdim və Hacı İsgəndərin Cümhuriyyət tariximizdə müstəsna rolü, ığidiliyi, mərdiliyi, Nuru Paşa kimi bir sərkərdənin rəğbətini qazanması və faciəli təleyi məni bu əsəri yazmağa sövq etdi. Əlbəttə, bu əsər yazılımadan öncə Hacı Soltanın təşəbbüsü ilə onun yaşıdagı evin qarşısına xatirə lövhəsi vurulub, televiziya verilişlərində haqqında süjetlər gedib, tədbirlər keçirilib. Hacı İsgəndərin geniş xalq kütləsinə tanidilmasında onun böyük xidmətləri olub. Bu romanın yazılıması da Hacı İsgəndərin adının yaddaşlarda qalması üçün növbəti bir təşəbbüsdür. Düşünürəm ki, bu cür şəxsiyyətlər hər zaman xatırlanmalı, onların keçdiyi ömür yolu gələcək nəsillər

çünckə ornek olmalıdır. Əsəri yazarkən Cümhuriyyət tariximizlə bağlı çoxlu sayıda kitablar oxudum, arxiv materiallarıyla tanış oldum, bu da mənə romanı yazmaqdə yardımçı oldu. Bu roman tarixi sənədlər əsasında yazılışda, hər hədə bədli əsərdir və yazılıçı təxəyyülündə geniş istifadə olunub.

Kitabın araya-ərsəyə gəlməsində böyük əməyi olan həyat yoldaşım, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru İlhamə Haciyevaya, Qafqaz Müsəlmanları İdarəesinin Xəzər rayonu üzrə qazisi, tədqiqatçı alım Hacı Soltan Əlidəzadəye, Azərbaycan Yaziçilər Birliyinin Xəzər bölməsinin sədri, şair-qəzəxan Arif Buzovnaliya xüsusi təşkükürlərimi bildirirəm!

lindəki adanın sakinləri ilə müqayisə edəcək, onları sevməyə çalışacaqdı. Gününü bir siqaret, bir ada çayı, bir nərd oyunu ilə bitirəndən sonra həyata yenice gəlmiş adam kimi yatağına uzaq bir şirin yuxuya gedəcəkdi. Səhər yənə yağış və küləklə oynaması da qeydi. Vaxtını şüşələri tərli çayxanada keçirəcəkdi. Tecrubi baliqçılardan baliqğa gedəndə onu da özləriyle aparacaqdılar. Onları cəsur, zirək olduğuna inandırmışdı.

Bir səhər tezdən xülyalarında görüdüyü kimi, qayıq ovdan qayıtmışdı. Yükü boşaldılmışdı. İndi torları yuyurdular.

Baliq bazarında pula getməyən on-on beş nərə baliqı qayığın dibində qalmışdı. Onlar hələ ölməmişdilər; incə, zər qanadları tərəpərdi.

Bir azdan baliqçılardan baliqlarını qurtaracaq və hərə bir baliq götürüb evinə gedəcəkdi.

Qayığı təmizləyənlər sekiz nəfərdi. Yeddisi onların adasından idi. Zəif, xəstə görkəmli səkkizincini tanımadı. Çok ürəklə, səyə işləyirdi.

Baliq bol olanda adaya kənardan da adam gəldi. Kənardan gelənlərə pay düşmərdi. Baliqçılardan rəisi onlara lazımlı bildiyi qədər baliq verib yola salındı.

Nəhayət, iş başa çatdı. Rəis özüyün iki baliq ayırdı. Baliqçılarından birinə:

-Bunu bizə apar, sonra o birlərini də paylaşdırı, -dedi.

Kənardan gələn adam gözləyirdi ki, ona da pay verəcəklər. Üzündə xoş təbəssüm, xəif bir qızartı vardi. Pay bölənenin əlində axırıncı baliq qalana qədər bu qızartı həmin adamın ya-nağından çəkilmədi. Sonra bir-dən-birə rəngi avazdı. Təbəssüm üzündə donub qaldı. Kiminsə ona baxdığını gördü və göz-ləri böyüdü. Qayıqda adam sonuncu baliğı dənizin sahilinə tulladı. Kənardan gələn adamın üzü təzədən işləndi. İki addım irəli gəldi, baliğı götürmək üçün əyildi. Amma əlində nərə baliği olan baliqçılardan biri çəkməli iri ayagini yerdəki baliğin belinə basdı.

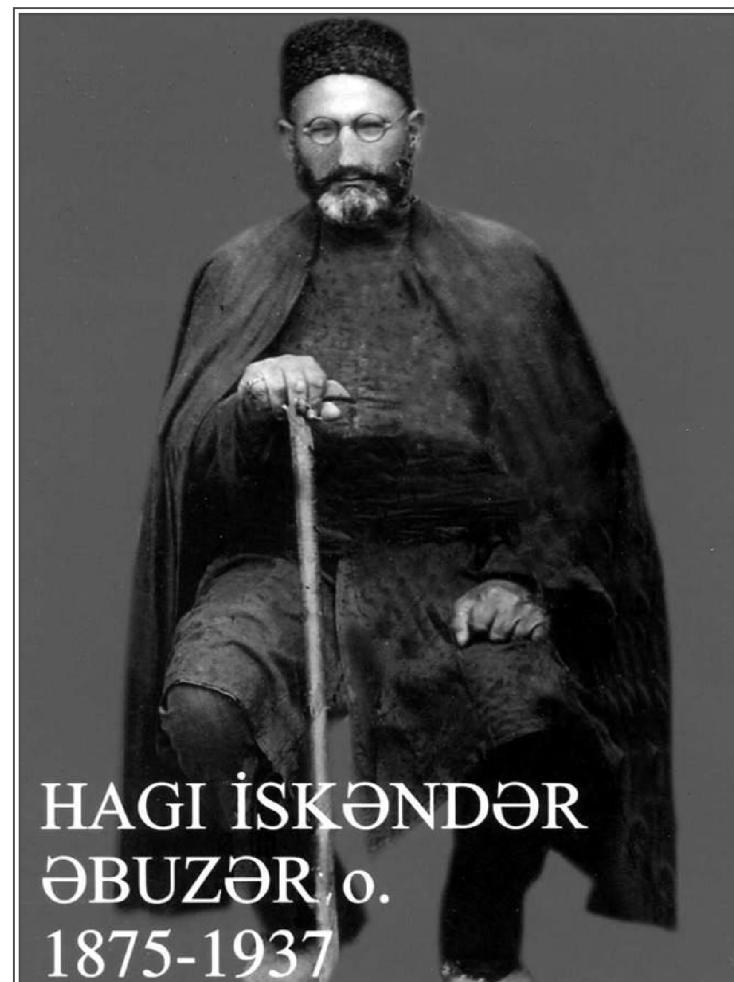
-Neynirsən, əmioğlu? Hələ bir dayan görək. Bu, yersiz gəldi, yerli, qaç, oldu axı.

Yad adam əlini geri çəkdi. Bir söz demədi. Söz deyəcək hələ yox idi. Sahildəki çayxana-yə tərəf getdi. Bu hadisəni görən yerli adamlardan biri dedi:

-Əş, qoyaydın, götürsün də. O kişi də işlədi, noolar, bir də-nəsini də ona ver. Gör durub haraldan bura gəlib.

(davamı gələn sayımızda)

Hacı İsgəndər

HAGI İSKƏNDƏR
ƏBUZƏR o.
1875-1937

gəldilər. Türkülmüş toyuqlar qaqqıldaşır, anası ağlayır, qardaşı çörək doğrayır, o isə divar dan asılmış baliq torularına baxırı, onlar bu cavan oğlana son dərəce doğma görünürdü.

-Bu gün gilavar əsirdi? -deyə qardaşından soruşdu.

-Başlayanda gilavar başladı, axşamtərəfi qerbə döndərdi. İndi şimal-qərbənən əsir, amma dəyişəcək, xəzriyə fırladacaq.

-Xəzri də qar gətirər.

-Sən gəldiyin yerlərə qar gətirər, amma biz tərəflərə yağız məsələ. De görüm, sən necəsan? Maşallah, rəngin yaxşıdır!

-Hə, kənddə nə var, nə yox?

-Elə gördüyün kimidir hər şey. Uşaqlar lotoya qurşanıblar. Başa pis iş görmürlər.

-Pulla oynayırlar?

-Yox əşsi, pulları hardan? Sey-meydən oynayırlar: baliqdan, qarmaqdan, iynəcikdən...

uzaqlaşırlar.

Bu gün dəniz mehriban bir ana kimidir. Dəniz bu qədər sa-kit, bu qədər nevazılı, rezin çəkəmə kimi parılılı olmamalıdır. Bu günün sabahı da var. Dalğanın qırıq şüşə kimi kəskin və soyuq olduğu zamanlar da gələcək; o qorxulu su başlarının girib ayaqlarından çıxa-caq...

Payız uzun və gözəl keçdi...

Adamların arasına çıxmağı xoşlamırdı. Başını qara soxmuş qırqovul kimi evdən çöle çıxmır-dı. Baliq ovuna çıxmak isteyirdi. O, digər velədüzənlərin tayı de-yildi. Baliqçılığa gedəsi olsa, yan-yörensində dolaşan avaraların nə deyəcəklərini də biliirdi. Deyəcəklər ki: "Əməlli-başlı ev-eşiyi ola-ola bunun baliqçılıqda nə azarı var? Dəli olub nədir?"

Nə eybi var? Onları öz xəya-